

İLİM VE MARİFET NURLARI

PROF. DR. İBRAHİM HAKKUL'A
ARMAĞAN KİTABI

T.C. Karabük Üniversitesi Cengiz Aytmatov Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi
Özbekistan Cumhuriyeti Bilimler Akademisi Özbek Dili, Edebiyatı ve Folkloru Enstitüsü
Özbekistan Cumhuriyeti Bilimler Akademisi Ali Şir Nevai Devlet Edebiyat Müzesi

İLİM VE MARİFET NURLARI

PROF. DR. İBRAHİM HAKKUL'A ARMAĞAN KİTABI

Prof. Dr. İbrahim Hakkul'un 70. yaş gününe ithaf olunur.

Bilim Heyeti:

Prof. Dr. Kemal Eraslan
Doç. Dr. Ramazan Ahmedov
Prof. Dr. Nadirhan Hasan
Doç. Dr. Cıldız İsmailova
Doç. Dr. Enver Kapağan
Doç. Dr. Husniddin İşankulov
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Kundakçı
Dr. Öğr. Üyesi Saidbek Boltabayev
Dr. Öğr. Üyesi İsmail Taş

Ord. Prof. Tora Mirzayev
Prof. Dr. İbrahim Hakkul
Prof. Dr. Nizamiddin Mahmudov
Prof. Dr. Hamidulla Boltaboyev
Prof. Dr. Cabbar İşankulov
Doç. Dr. Seyfeddin Rafiddinov
Doç. Dr. Ergaş Açilov
Doç. Dr. Ziba Kabilova
Doç. Dr. Sirderyahan Utanova

Tashih:

Sirderyahan Utanova
Çiğdem Çelik
Mahinur Ahmedova

Turkiya Respublikasi Karabuk davlat universiteti
Chingiz Aytmatov nomidagi turk dunyosi amaliyot va tadqiqot markazi
O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi O'zbek tili, adabiyoti va folklori instituti
O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi Alisher Navoiy nomidagi davlat adabiyot muzeyi

Ilm va ma'rifat yog'dulari

Maqolalar

*filologiya fanlari doktori Ibrohim Haqqul tavalludining
70 yilligiga bag'ishlanadi.*

Tahrir hay'ati

Kemal Eraslan	To'ra Mirzayev
Ramazan Ahmedov	Ibrohim Haqqul
Nodirxon Hasan	Nizomiddin Mahmudov
Jildiz Ismailova	Hamidulla Boltaboyev
Enver Kapagan	Jabbor Eshonqulov
Husniddin Eshonqulov	Sayfiddin Rafiddinov
Mustafa Kundakchi	Ergash Ochilov
Saidbek Boltabayev	Zebo Qobilova
Ismail Tash	Sirdaryoxon O'tanova

Musahhihlar:

Sirdaryoxon O'tanova
Chig'dem Chelik
Mohinur Ahmedova

Kitabın tüm hakları Karabük Üniversitesine aittir.

Karabük Üniversitesi Yayınları-52

İLİM VE MARİFET NURLARI

PROF. DR. İBRAHİM HAKKUL'A ARMAĞAN KİTABI

Yayına hazırlayan:

Prof. Dr. Nadirhan Hasan

Editör:

Dr. Öğr. Üyesi Saidbek Boltabayev

ISBN 978-605-9554-47-3

Bu eserin her hakkı saklıdır. Bu eserde yayımlanan yazılardaki görüş ve düşünceler yazarların görüşleridir. Kitapta yer alan yazıların dil, üslup ve bilimsel mesuliyeti yazarlarına aittir.

Karabük 2020

Kitobning barcha huquqlari Karabuk Universitetiga oiddir.

Karabuk Universiteti nashrlari-52

ILM VA MA'RIFAT YOG'DULARI

**Filologiya fanlari doktori
Ibrohim Haqqul tavalludining
70 yilligiga bag'ishlanadi**

Nashrga tayyorlovchi:

f.f.d. prof. Nodirxon Hasan

Muharrir:

f.f.n. Saidbek Boltabayev

ISBN 978-605-9554-47-3

Karabuk 2020

İÇİNDEKİLER

MAKALELER

İBRAHİM HAKKUL: MÜNASEBET VE İTİRAF

Bahtiyar NAZAROV. <i>Özbek edebiyat bilimciliğinin önder bir temsilcisi..</i>	14
Almaz ULVİ, Yaşar KASIM. <i>İbrahim Hakkul'un Zamanı ve Zamandaşları.....</i>	21
Cabbar İŞANKUL. <i>Bir Edebiyat Âlimi Olarak İbrahim Hakkul.....</i>	25
Darmonoy ORAYEVA. <i>Gerçeğe Tapınan İbrahim Hakkul.....</i>	32
Gülnaz HALLİYEVA. <i>Gerçek Âlimlik Bahtı.....</i>	35
Ergaş AÇILOV. <i>Bir Nevâî Araştırmacısı Olarak İbrahim Hakkul.....</i>	37
Gayrat MURODOV. <i>İbrahim Hakkul Şahsiyeti.....</i>	43
Hüsiddin EŞONKULOV. <i>Derin İdrak ve Gönül Gözüyle Manayı Anlayan Bilgin.....</i>	48
Ergaş AÇILOV. <i>İlmin Zahmeti ve Âlimin Kısmeti.....</i>	51
Mirza KENCABEK. <i>Hakkın Özgür Kulu – İbrahim Hakkul.....</i>	65

NEVÂİŞİNASLIK

İbrahim HAKKUL. <i>Ali Şir Nevâî ile İlgili Bağımsızlık Döneminde Özbekistan'da Yapılan Çalışmalar Üzerine Mülahazalar.....</i>	77
Sigrid KLEINMICHEL. <i>Ali Şir Nevâî'nin Eserlerinde Hz. Yusuf.....</i>	82
İbrahim HUDAYAR. <i>Ali Şir Nevâî'nin "Lisanü't-Tayr" ve Feridüddin Attar'in "Mantıku't-Tayr" Manzum Eserlerinin Karşılaştırmalı İncelemesi.....</i>	97
Seyfeddin RAFIDDINOV. <i>Ali Şir Nevâî ve Nakşibendilik.....</i>	106
Mamatkul CORAYEV. <i>Ali Şir Nevâî Hakkındaki Rivayetlerin Sınıflandırılması ve Kaynakları.....</i>	112
Kamil Veli NERIMANOĞLU. <i>Türkçenin Tarihinde Muhakemetü'l-Lügateyn'in Yeri ve Önemi.....</i>	118
Hamidullah BOLTABOYEV. <i>Nevâî'nin 'Seb'a-i Seyyar' Mesnevisinde Yedilikler Simetrisi.....</i>	121

Abdussalom ABDUKADİROV. <i>Ali Şir Nevâî Eserlerinde Vahdetü'l-Vücut Telkini</i>	130
Kazakbay YOLDAŞEV. <i>Özbekistan Eğitim Sisteminde Nevâî Eserlerinin Öğretilmesi</i>	134
Nurbay CABBAROV. <i>Ali Şir Nevâî'nin Hayatına Ait Önemli Kaynak Olarak "Mekârimü'l-Ahlâk"</i>	140
Dilaram SALÂHÎ. <i>Ali Şir Nevâî'nin İrfanî-Tasavvufî Düşünceleri</i>	144
Fuzuli BAYAT. <i>Mir Ali Şir Nevâî Hakkında Rivayetlerin Sosyo-Kültürel Özellikleri</i>	152
Cabbar İŞANKUL. <i>Nevâî ve Folklor: Özbek Bahşısı Fazıl Yoldaşoğlu'nun 'Ferhad ve Şirin' Destanının Karşılaştırmalı Analizi</i>	161
Ghulam Moeenuddin NİZAMÎ. <i>Ali Şir Nevâî ve Mevlâna Abdurrahman Cami</i>	166
Rahmatulla BARAKAYEV. <i>Ali Şir Nevâî'nin Eserlerinde Eğitilmiş Olma ve Marifet Konuları</i>	171
Şafika YARKIN. <i>Ali Şir Nevâî'nin 'Divan-ı Fani' Eseri Hakkında</i>	175
Ergaş AÇILOV. <i>Ali Şir Nevâî'nin Farsça Eserleri ve Çeviri Problemleri</i>	183
Gülnaz HALLİYEVA. <i>XX. Yüzyıl Rusya Doğu Bilimciliğinde Nevâî Eserlerinin Araştırılması</i>	188
Osman CÜME. <i>Çin'de Ali Şir Nevâî Üzerine Yapılan Çalışmalara Kısa Bir Bakış</i>	191
Abdurmurat TILAVOV. <i>Ali Şir Nevâî Vecizeleri</i>	196
Asilbek ALIYEV. <i>Ali Şir Nevâî'nin "Babürname'deki İmgesi</i>	200
Nadirhan HASAN. <i>Ali Şir Nevâî'nin "Nesayimü'l-Muhabbet" Eserinde Hoca Ahmed Yesevî ve Yesevî Takipçileri</i>	207
Ali CUSUBALIYEV. <i>Ali Şir Nevâî'nin Mahbubü'l-Kulub Adlı Eserinde Ahlakî Prensiplerin Tasviri</i>	213
Sirderyahan UTANOVA. <i>Ali Şir Nevâî Gazellerinde Renkle İlgili Timsaller</i>	219
Alimerdan HAYİTOV. <i>Ali Şir Nevâî'nin 'Arbain' Adlı Eseri Üzerine Görüşler</i>	223
Abdymitalip MURZAKMETOV. <i>Ali Şir Nevâî'nin İnsanperverliği</i>	228

Nurgül TURSUN. <i>Ali Şir Nevâî ve Şiirlerinin Uygur Makam Kültüründeki Yeri Hakkında</i>	233
Karomat MULLAHOCAEVA. <i>Hamse Mesnevilerinde Tasavvufî Tipler</i> ...	243
Muhammed Yahya HAFİZİ. <i>Bir İnsansever Olarak Ali Şir Nevâî</i>	247
Aynur GASIMOVA. <i>Ali Şir Nevâî'nin Türk Edebiyatına Katkıları</i>	251
Uluğbek HAMDAMOV. <i>Ali Şir Nevâî Eserlerinde Ulus, Dil ve Vatan Methi</i>	256
Tolkın SULTANOV. <i>Ali Şir Nevâî'nin "Mecâlisü'n-Nefâis" ve Sâdikî Afşar'ın "Mecma'ü'l-Havâs" Tezkirelerinin Karşılaştırmalı Analizi</i>	259
Rahile RUZMANOVA. <i>Ali Şir Nevâî Şiirinin Lingvo-Poetik Özellikleri</i> ...	273
Dilnevaz YUSUPOVA. <i>Ali Şir Nevâî Muhammeslerinin Yaratılış Özellikleri</i>	278
Maksud ASADOV. <i>Ali Şir Nevâî'nin Sedd-i İskenderi Destanı ve Sakiname</i>	285
Hüsniddin İŞANKULOV. <i>Ali Şir Nevâî'nin Hazainü'l-Maanî Külliyyatındaki Hatime Çekici Gazellerinde Seleflere İhtiram</i>	293
Ramazan SIRACOĞLU. <i>Nizami Gencevi'nin Ali Şir Nevâî'nin Eserleri Üzerine Edebî Etkisi</i>	299
Zilola AMONOVA. <i>Nevâî İcadında Kıta Türünün Önemi</i>	306
Ümida AHMADOVA, Mahbuba AHMADOVA. <i>Nevâî Pend-namesinin Bir Yazması Üzerine</i>	309
Nazora BEKOVA. <i>Nevâî'nin İki Dildeki Gazellerinde İktibas Sanatı</i>	312
Şevket HAYİTOV. <i>İstek ve Kader</i>	323
Atabek RÜSTAMBEKOĞLU. <i>Babür Divanının Yazma Nüshaları ve Oluşumu Üzerine</i>	328
Farida KARIMOVA. <i>Âgehî Şiirinde Ali Şir Nevâî Gelenekleri</i>	336
Abdulhamid KURBONOV. <i>"O Elif Gibidir Ki Can İçindedir"</i>	340
Zarif KUVANOV. <i>Ali Şir Nevâî'nin Edebî-Estetik Görüşleri</i>	349
Abdulla ULUĞOV. <i>Kalp Hadisesi</i>	354
Nodira HUDOYNAZAROVA. <i>"Seb'a-i Seyyar" Destanında Mirrih ve Zühre Gezegenlerinin Mecazi Fonksiyonu</i>	360

Koldaş PARDAYEV. <i>Mukimî Eserlerinde Ali Şir Nevâî'nin Edebî Gelenekleri</i>	363
Ziba KABİLOVA. <i>Tetebbu: Anane, Maharet, Yenilik</i>	368
Nasiba BAZAROVA. <i>Hikmetlerde "Letayif" Telkini</i>	372
Züleyha RAHMANOVA. <i>Mürşit – Ruhun Eğiticisidir</i>	377
Hayat LATİPOV. <i>Yesevî Hikmetlerinde Aşk ve Marifet Müştarekliği</i>	385
Narmat YOLDAŞEV. <i>Çolpan ve Türk Şiiri</i>	391
Yarkın Muhammed HALİM. <i>Ali Şir Nevâî'nin Kaç Tane Eseri Vardır?....</i>	397

MUNDARIJA

MAQOLALAR

IBROHIM HAQQUL: MUNOSABAT VA E'TIROF

Baxtiyor NAZAROV. O'zbek adabiyotshunosligining zabardast va 14 peshqadam namoyandasi.....	14
Olmos ULVIY, Yashar QOSIM. <i>Ibrohim Haqqulning zamoni va zamondoshlari</i>	21
Jabbor ESHONQUL. <i>Ibrohim Haqqul adabiyotshunos olim</i>	25
Darmonoy O'RAYEVA. <i>Haqiqatga topingan Ibrohim Haqqul</i>	32
Gulnoz XALLIYEVA. <i>Haqiqiy olimlik baxti</i>	35
Ergash OCHILOV. <i>Ibrohim Haqqul – navoiyshunos</i>	37
G'ayrat MURODOV. <i>Ibrohim Haqqul shaxsiyati</i>	43
Husniddin ESHONQULOV. <i>Teran idrok va qalb ko'zi ila mohiyatni anglagan olim</i>	48
Ergash OCHILOV. <i>Ilm zahmati va olim qismati</i>	51
Mirzo KENJABEK. <i>Haqqning ozod quli – Ibrohim Haqqul</i>	65

NAVOIYSHUNOSLIK

Ibrohim HAQQUL. <i>O'zbekistonda mustaqillik davrida navoiyshunoslikka doir qilingan tadqiqotlar haqida ayrim mulohazalar</i> ..	77
Zigrid KLENMISHEL. <i>Alisher Navoiyda Yusuf obrazi</i>	82
Ibrohim XUDOYOR. <i>Alisher Navoiyning “Lison ut-Tayr” va Fariduddin Attorning “Mantiq ut-Tayr” asarlarining qiyosiy tadqiqi</i>	97
Sayfiddin RAFIDDINOV. <i>Alisher Navoiy va naqshbandiylik</i>	106
Mamatqul JO'RAYEV. <i>Alisher Navoiy haqidagi rivoyatlarning tasniflanishi va manbalari</i>	112
Komil Vali NARIMON O'G'LI. <i>Turkiy til tarixida “Muhokamat ul-Lug'atayn” asarining o'rni va ahamiyati</i>	118
Hamidulla BOLTABOYEV. <i>Alisher Navoiyning “Sab'ai Sayyor” dostonida yettiliklar simmetriyasi</i>	121

Abdusalom ABDUQODIROV. <i>Alisher Navoiy asarlarida vahdati vujud talqini</i>	130
Qozoqboy YO‘LDOSHEV. <i>O‘zbekistondagi ta’lim tizimida Navoiy asarlarining o‘qitilishi</i>	134
Nurbay JABBOROV. <i>Makorim ul-Axloq” asari Alisher Navoiyning hayotiga oid muhim manba sifatida</i>	140
Dilorom SALOHIIY. <i>Alisher Navoiyning irfoniy-tasavvufiy tushunchalari</i>	144
Fuzuliy BAYOT. <i>Mir Alisher Navoiy haqidagi rivoyatlarning ijtimoiy-madaniy xususiyatlari</i>	152
Jabbor ESHONQUL. <i>Navoiy va folklor: o‘zbek dostonlari baxshisi fozil yo‘ldosh o‘g‘li kuylagan “Farhod va Shirin” dostonining qiyosiy tahlili</i>	161
G‘ulom Muiniddin NIZOMIY. <i>Alisher Navoiy va Abdurahmon Jomiy</i>	166
Rahmatulla BARAKAYEV. <i>Alisher Navoiy asarlarida bilimli bo‘lish va ma’rifat mavzulari</i>	171
Shafiqa YORQIN. <i>Alisher Navoiyning “Devoni Foni” asari haqida....</i>	175
Ergash OCHILOV. <i>Alisher Navoiyning forsiy merosi va tarjima muammolari</i>	183
Gulnoz XALLIYEVA. <i>XX asr rus sharqshunosligida Navoiy asarlarining tadqiqi</i>	188
Usmon JUMA. <i>Xitoyda Alisher Navoiy asarlari ustida olib borilgan tadqiqotlar haqida qisqacha ma’lumot</i>	191
Abdumurod TILAVOV. <i>Alisher Navoiyning aforizmlari</i>	196
Asilbek ALIYEV. <i>“Boburnoma”dagi Alisher Navoiyga oid tasvirlar....</i>	200
Nodirxon HASAN. <i>Alisher Navoiyning “Nasoyim ul-Muhabbat” asarida Xoja Ahmad Yassaviy va izdoshlari</i>	207
Ali JUSUBALIYEV. <i>Alisher Navoiyning “Mahbub ul-Qulub” asarida axloqiy mezonlar tasviri</i>	213
Sirdaryoxon O‘TANOVA. <i>Alisher Navoiy g‘azallarida rangga oid timsollar</i>	219
Alimardon HAYITOV. <i>Alisher Navoiyning “Arba’in” asari bilan bog‘liq ayrim mulohazalar</i>	223
Abdumitalib MURZAAHMEDOV. <i>Alisher Navoiyning insonparvarligi</i>	228

Nurgul TURSUN. <i>Alisher Navoiy va she'rlarining uyg'ur maqom madaniyatidagi o'rni haqida</i>	233
Karomat MULLAXO'JAYEVA. <i>"Xamsa" masnaviylarida tasavvufiy tiplar</i>	243
Muhammad Yahyo HOFIZIY. <i>Alisher Navoiy insonsevar mutafakkir</i>	247
Aynur QOSIMOVA. <i>Alisher Navoiyning turkiy xalqlar adabiyotiga qo'shgan hissasi</i>	251
Ulug'bek HAMDAMOV. <i>Alisher Navoiy asarlarida el, til va vatan madhi</i>	256
To'lqin SULTANOV. <i>Alisher Navoiyning "Majolis un-Nafois" va Sodiqiy Afsharning "Majma ul-Havas" tazkiralarning qiyosiy tahlili</i>	259
Rohila RUZMONOVA. <i>Alisher Navoiy she'riyatining lingvo-poetik xususiyatlari</i>	273
Dilnavoz YUSUPOVA. <i>Alisher Navoiy muxammaslarining yaratilish xususiyatlari</i>	278
Maqsud ASADOV. <i>Alisher Navoiyning "Saddi Iskandariy" dostoni va soqiynoma</i>	285
Husniddin ESHONQULOV. <i>Alisher Navoiyning "Xazoyin ul-Maoniy" idagi xotima g'azallarida salaflariga ehtiromi</i>	293
Ramazon SIROJO'G'LI. <i>Nizomiy Ganjaviyning Alisher Navoiy asarlariga adabiy ta'siri</i>	299
Zilola AMONOVA. <i>Navoiy ijodida qit'a janrining o'rni</i>	306
Umida AHMADOVA, Mahbuba AHMADOVA. <i>Navoiy pandnomasining bir qo'lyozmasi haqida</i>	309
Nazora BEKOVA. <i>Navoiyning ikki tildagi g'azaliyotida iqtibos san'atining o'rni</i>	312
Shavkat HAYITOV. <i>Istak va taqdir</i>	323
Otabek JO'RABOEV. <i>Bobur devoni qo'lyozmalari va uning tuzilishi xususida</i>	328
Farida KARIMOVA. <i>Ogahiy sheriyatida navoiy an'analari</i>	336
Abdulhamid QURBONOV. <i>"Ul alif yanglig'dururkim, jon ichradur"</i>	340
Zarif QUVONOV. <i>Navoiyning adabiy-estetik qarashlari tadqiqi</i>	349
Abdulla ULUG'OV. <i>Qalb hodisasi</i>	354

Nodira XUDOYNAZAROVA. <i>“Sab’ ai Sayyor” dostonida Mirrix va Zuhra sayyoralarining majoziy vazifasi.....</i>	360
Qo‘ldosh PARDAEV. <i>Muqimiy ijodida Alisher Navoiy adabiy an‘analari</i>	363
Zebo QOBILOVA. <i>Tatabbu‘: an‘ana, mahorat, yangilik.....</i>	368
Nasiba BOZOROVA. <i>Hikmatlarda latoyif talqinlari.....</i>	372
Zulayho RAHMONOVA. <i>Murshid – ruh tarbiyachisi.....</i>	377
Hayot LATIPOV. <i>Yassaviy hikmatlarida ishq va ma‘rifat mushtarakligi</i>	385
Normat YO‘LDHOSHEV. <i>Cho‘lpon va turk she‘riyati.....</i>	391
Yorqin Muhammad HALIM. <i>Navoiy asarlari nechta?.....</i>	397

ALİ ŞİR NEVÂÎ'NİN VECİZELERİ

ALISHER NAVOIYNING AFORIZMLARI

Özet: *Ali Şir Nevâî'nin eserlerinde ilim, maneviyat, saadet, hayata ait özlü sözler çoğunluğu oluşturmaktadır. Onlar “Kamil insan olmak nedir? Kurtuluş nasıl gerçekleşecektir? Dünya hayatının mahiyeti nedir? İnsanın dünyaya geliştiren amacı nedir?” gibi soruları teferruatlı bir tarzda cevaplandırarak mahiyettedir. Açık sözlülükle, başa kakmadan yapılan hayır; hayır üzerine hayırdır, diyor şair. Ali Şir Nevâî'nin vecizelerini anlayabilmek için “mey, yar, aşk, kalp” gibi kavramların tasavvufî anlamlarından da haberdar olmak gerekmektedir. Aksi hâlde onları yanlış algılama tehlikesiyle karşı karşıya gelinebilir.*

Anahtar kelimeler: *Ali Şir Nevâî, vecize, edebiyat, kaynak, eser, âdap, ahlak, sevgi.*

“Biz Ali Şir Nevâî'yi mütefekkir (düşünür) şair olarak görmekteyiz. Mütefekkir sözcüğünün anlamı tefekkür sahibi, geniş ve derin felsefî düşünce yürütme yeteneğine sahip olan kişi demektir”¹. Bu yetenek herkese nasip olmuyor. Dolayısıyla dünyada çok az sayıda yazar ve şair bu şerefli isime layık görülmüştür.

Nevâî'nin bıraktığı mirası hikmet incileri dolu denize benzetmek mümkündür. Biz bu denize dalıp yeteneğimiz dâhilinde elimize geçen incilerden sunmaya çalışacağız.

“Leyli ve Mecnun” destanında şair şöyle demektedir:

*İnsanğa erür kemal metlub,
Andin dağı derd-ü hal metlub.
Her kimge ki ulum bolsa vasıl,
Ger derdiyü hali yok, ne hasıl?*

Kamil olmak isteyen insanın dert hâlini istemesi, öğrenmesi lazımdır. Eğer insan ilme sahip olursa, ancak onda dert ve hâl yoksa bu ilim, sahibine ne fayda verebilir ki. Peki, buradaki dert ve hâlden kasıt nedir?

Prof. Necmeddin Kamilov, bu sözcüklerin ondan fazla anlamını vermektedir². Aşk, zevk, şefkat, doğruluk gibi anlamlar bunlar arasındadır.

Bizce Ali Şir Nevâî, burada ihlâsı da kastetmektedir. Mübarek kaynaklarda ihlâsın önemi çok net ve çarpıcı bir tarzda anlatılmaktadır. Yani, dünyada ilmîne ihlâsla amel edenlerin kurtuluşa erecekleri buyrulmaktadır.

* Doç. Dr. Ali Şir Nevai Taşkent Devlet Özbek Dili ve Edebiyatı Üniversitesi.

¹ Ergeş Açılov. Ali Şir Nevâî. Hikmetler. Taşkent, 2006, S:3

² Necmeddin Kamilov. Tasavvuf. Taşkent, 2009. S.52

Ali Şir Nevâî, insan için umudu kaybetmenin büyük bir kayıp olduğu kanaatindedir. Nitekim vecizelerinden birinde “Ey dostlar, bana her şeyden umudunu kes, vazgeç diyebilirsiniz, ama sakın ha Yaratıcıdan umudunu kes demeyiniz.” anlamında şöyle demektedir:

*Ahbab, dengizki, han-u mandan tama' uz,
Ne han-ü man, kevn-ü mekandan tama' uz.
Ne kevn-ü mekan, can-ü cahandan tama' uz,
Lekin demengiz, meniki, Andan tama' uz.*

Adı geçen vecizede “Allah’ın rahmetinden umut kesmeyiniz” ayet-i kerimesinin anlamı belirtilmiştir.

Meşhur tarihçi Şerafiddin Ali Yezdi’nin “Zafername” eserinde, Emir Timur’un vefatından önceki son sözlerinin yukarıdaki ayetler olduğunu söylemektedir³.

Şairin muasırı olan tarihçi Handemir, “Mekarum-ül-ahlak” kitabında şöyle bir olayı anlatmaktadır:

Ali Şir Nevâî, kulluk vazifesini ifa etmesine müteakip, cemaatle konuşur, hâl hatır sorar, hasta ve ihtiyaç sahiplerinin gönlünü bulurdu. Nedense bir gün terk-i adet edip aceleyle bir yere kadar gidip gelmiştir. Buna alışkın olmayanlar merakla sorduklarında Nevâî şöyle bir açıklamada bulunmuştur:

“İki omzuma selam verirken gördüm ki, üzerimde bir karınca duruyor. Bu karıncanın abdest aldığı yerden çıktığını bildim ve bir canlıyı aşyanından ayırmanın vebalini, yükünü düşünüp, onu üzerime çıktığı yere gidip salıverdim”.

Değil insanı, bir karıncayı bile incitmeye cesaret edemeyen Nevâî’nin işte bu satırları yazması pek doğaldır:

*Kimki bir kõngli buzukning hatırın şad eylegey,
Ança barkim, Ka'be vayran bolsa abad eylegey.*

Yani, kim gönlü kırık bir insanı sevindirirse, yıkılmış Kâbe’yi yeniden yapmış, onarmış gibi sevaba nail olacaktır, diyor şairimiz.

Ana babaya saygı konusu her şairde olduğu gibi Nevâî vecizelerinin temel konularındandır. Şair, evlat babası için gerektiğinde başını, annesi için cismini feda etmesi, gündüz ışık saçıklarından dolayı onların birisini ay, birisini de güneş gibi bilmesi gerektiğini yazmaktadır:

*Başnı fida eyle ata kaşığa,
Cismni kıl sadka ana başığa.
Tün-künüingğa eylegeli nur faş,
Birisin ay angla, birisin kuyaş.*

Bu dörtlük ise şairin “Erbain” eserindedir:

---

³Şerafiddin Ali Yezdi. Zafername. Taşkent, 1997.

*Anaların ayağı altındadır,
Ravza-i cennet-ü cinan bağı.
Ravza bağı visalini istiyorsan,
Ol ananın ayağı toprağı.*

Hayatın kısa olduğuna dair birçok özdeyiş vardır. Bu gerçeği Nevâî öyle güzel ifade ediyor ki, onu okuyan okuyucu mutlaka etkilenir ve bir an önce hayırlı işler yapmaya gayret gösterir:

*Hazan sıpahiğa ey bağban, emas mani,
Bu bağ tamıda ger ignedin tiken kılğıl.*

Yani, ey bahçıvan, sen bahçende yetiştirdiğin ağaçları korumak için her ne kadar çalışsan da, hatta duvarlarının üzerine dikenler koysan bile yaprak dökümü diye adlandırılmış orduya mani olamazsın. Konuya ilişkin yine bir kaç vecize:

*Ömüre hiç itimat yoktur, ey gönül,
Ay ve yılı nice mest geçirirsin, hemen ayıl.*

“Zaman cefa hançeriyle ömür tellerini kesecektir. Hâl böyleyken, ona gönül bağlamanın mümkün olmadığını algıla”

“Ne zamana kadar ömrünü işret, eğlence ve uykuyla geçirirsin. Gurura sarhoş olup, gözünü zulmet perdesiyle örtersin? En iyisi karanlık gecelere ihlâslı taatla, onun nuruyla varacağı yeri aydınlatsana!”

Şu beyit ise “Her şeyin kazası olur, ama fırsatların kazası olmaz” veya “içinde bulunduğun zamanın değerini bil” sözlerini hatırlatmaktadır:

*Maziyu mustekbel ahvalin tekellüm eyle kem,
Ne içinkim, dem bu demdir, dem bu demdir, dem bu dem.*

Bağımsızlık bize birçok imkânların yanı sıra Ali Şir Nevâî’yi anlamak, olduğu gibi algılamak mutluluğunu verdi diyebiliriz.

*Ey Nevâî, bade birle hurrem et gönlün evini,
Ne içinkim, bade gelen eve kaygı gelmedi.*

İşte bu satırlar bağımsızlıktan önceki dönemlerde, maalesef hayattaki bade olarak yorumlanmıştır ve okuyuculara sunulmuştur.

Burada badeden kastın aşk olduğu sır değildir. Zira Nevâî’ye göre Aşk, insanın cevheridir ve bu nimetten mahrum insan en mutsuz insandır:

*Olmazsa aşk iki cihan olmasın,
Değil iki cihan, can da olmasın.
Aşksız bir ten düşünün canı yok,
Hüsünü ne yapsın kişi-aşkı yok.*

“Aşk talih güneşidir, kaygılı gönüller dikenliği onun sayesinde gülşen olur. Aşk parlayan dolunaydır, karanlık gönüllerin gecesi onun sayesinde aydındır.”

Velhasıl, Nevâî vecizeleri insan kalbini manen zenginleştiren, hayat denilen seyahatinde ona yol gösteren sadık, samimi arkadaş mahiyetindedir.

Çalışmamızın sonunda bu maneviyat hazinesinden daha bir kaç örnek vermek istiyoruz.

*Ayş, Nevâî, nece dilkeşdurur,
Lek adab birle haya huşdurur.*

(Ey Nevâî, eğlence her ne kadar hoş, çekici olmasın, edep ve hayâ daha iyidir, hoştur.)

***

Bifayda sözni kop aytma ve faydalı sözni eşiturdin kaytma.

(Faydasız sözü çok söyleme ve faydalı sözü işitmekten çekinme.)

***

*Bu gülşen içre yokdur bakâ gülige sabat,
Acab saadat erur kalsa yahşılık bile at.*

(Bu dünyada ebedî kalmak mümkün değildir, ancak iyi nam bırakmak büyük saadettir.)

***

Küler yüz ila ata – sahâ üstiğa sahâ.

(Güler yüz ile vermek, hayır üzerine hayırdır.)

***

*Gülde vefa yokin kayu bir kuşki angladi,
Hargiz vefa guli tilamas dahr bağidin.*

(Gülde vefa olmadığını anlayan kuş, dünya bahçesinden vefa gülünü asla dilemez)